

УДК 336.1:352

Г.Козинець, студ. гр. ФК 07-1, С.П.Попова, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення фінансування підприємств комунальної форми власності

В статті визначено проблеми фінансового забезпечення підприємств комунальної форми власності, а також запропоновано напрями удосконалення їх фінансування в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки.

доходи та видатки підприємств комунального господарства, бюджетна підтримка підприємств комунальної форми власності, тарифи на житлово-комунальні послуги, інвестування, інвестиційний лізинг, концесія

Провідне місце в структурі матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування займають підприємства комунальної форми власності. В Україні переважна частина об'єктів комунальної власності належить до сфери житлово-комунального господарства. За сучасних економічних умов і внаслідок впливу суб'єктивних чинників підприємства житлово-комунального господарства є здебільшого збитковими, що потребує залучення до функціонування цієї сфери приватного сектора. Рівень приватизації комунального майна в Україні такий, що місцеві органи через місцеві бюджети фінансують надання послуг, які по суті є приватними, а не громадськими: будівництво, утримання комунального житла, надання комунальних послуг, оренда соціальних об'єктів. Натомість у сфері нерухомості та надання комунальних послуг не спостерігається суттєвого прогресу ринкових відносин.

Так, житлово-комунальне господарство протягом останніх десяти років перебуває у стані перманентного реформування, та попри це є однією з небагатьох сфер, що функціонують на тих самих засадах, що й за часів існування СРСР. Такі негативні тенденції, як погіршення технічного й фінансово-економічного стану підприємств, зростання втрат енергетичних та інших ресурсів, зниження надійності обслуговування населення та якості послуг, що йому надаються, свідчать про необхідність збільшення обсягів бюджетного фінансування підприємств комунальної форми власності.

Фінансові проблеми підприємств комунальної форми власності в Україні з року в рік загострюються, виростаючи з місцевих (локальних) до галузевих і соціально-економічних, що становлять загрозу національній безпеці. Це викликано, з одного боку, все більшими потребами фінансування поточної діяльності й розвитку комунального господарства, а з другого – недостатніми коштами, що виділяють на ці цілі держава, місцеві бюджети й безпосередньо підприємства. Саме тому сьогодні актуальним є питання, щодо вдосконалення фінансування підприємств комунальної форми власності та пошук нових джерел фінансування.

Дослідженням фінансового забезпечення підприємств комунальної форми власності присвячено чимало наукових праць таких фахівців, як Г. І. Онищук, Г. К. Агаджанов, М. В. Глух, А. В. Григорович, О. М. Білянський, Л. В. Кравцова, О. Ю. Попов, В. Ю. Світлична, К. В. Процак, Г. М. Семчук.

Неодноразово українською владою піднімалося питання щодо проведення комунальної реформи. Одним із кроків комунальної реформи є ліквідація монополії в комунальному секторі. Тільки чесна і прозора конкуренція може створити вибір. Тільки так

населення отримує якісні послуги за помірну ціну. Також планувалося провести упорядкування тарифної політики. Сьогодні існує парадокс: тарифи на житлово-комунальні послуги зростають, а їх якість дуже часто погіршується. Але втілення у життя цієї реформи вимагає значних фінансових витрат з боку держави.

Планування видатків місцевих бюджетів на фінансування підприємств комунальної форми власності має свої особливості, бо розпочинається з визначення доходів цих підприємств. Як правило, доходи підприємств комунальної форми власності значно менші ніж видатки, тому після ретельної перевірки розрахунків підприємств місцеві фінансові органи планують державну дотацію в розмірі, необхідному для збалансування їх доходів і видатків. При цьому окремо планується дотація з урахуванням не тільки функціонального призначення підприємств, а й напряду надання дотації. Так, житлово-експлуатаційним конторам надається: бюджетна дотація на покриття збитків від експлуатації, від перевищення сплаченого ПДВ над отриманим і на покриття різниці в тарифах на тепло, яке подається відомчими котельними; на капітальний ремонт. Транспортним підприємствам бюджетна дотація планується на покриття експлуатаційних витрат, на капітальний ремонт рухомого складу, на придбання нового рухомого складу та на капітально-відновлювальні роботи. Крім того, у дотації комунальним підприємствам може закладатися прибуток, розмір якого залежить від стану місцевого бюджету, з якого планується отримати прибуток.

Фінансові ресурси комунальних підприємств тісно пов'язані з фінансовою системою регіону, становлять її невід'ємну частину і мають складну систему зв'язків із фінансовими ресурсами місцевих органів влади. Так, за рахунок місцевих бюджетів, також місцевих позабюджетних цільових фондів фінансується створення нових комунальних підприємств, їхнє інвестування й пільгове кредитування, покриття запланованих збитків тощо. Водночас за рахунок фінансових ресурсів комунальних підприємств формується певна частка дохідної частини фінансових ресурсів місцевих органів влади.

Житлово-комунальне господарство як галузь місцевого господарства є найменш підготовленим до ринкових умов господарювання. З початку 2010 року прибуток підприємств житлово-комунального господарства становив 138,4 млн. грн., а збиток від їх діяльності складав 497,5 млн. грн., у цьому ж періоді 2009 року ці показники, відповідно, мали такі значення: 73,9 млн. грн., 408,0 млн. грн. Отже, якщо порівняти фінансово-економічні показники роботи підприємств житлово-комунального господарства станом на 1 лютого 2010 року з відповідними показниками на 1 лютого 2009 року, можна помітити, що прибуток житлово-комунальних підприємств на початку 2010 року зріс на 64,4 млн. грн., а збитки збільшилися на 89,4 млн. грн. Наведені дані підтверджують те, що дана сфера комунального господарства є збитковою, і відповідно потребує додаткових фінансових надходжень для здійснення своєї ефективної діяльності.

На думку певного кола державних діячів і практиків, збільшення обсягів бюджетного фінансування підприємств житлово-комунального господарства – це єдине можливе рішення проблеми збереження існуючих тарифів на житлово-комунальні послуги в умовах постійного зростання цін на імпортовані первинні енергоресурси (газ, нафту). Але високий рівень бюджетної підтримки комунальних підприємств не може бути забезпечений без підвищення податкового навантаження, що на сьогодні є небажаним через високий рівень інфляції та економічну кризу, в якій опинилась Україна. У свою чергу, збільшення податкового навантаження, яке й без того досить високе для України, негативно позначиться на темпах економічного зростання, що обмежуватиме можливості бюджету як стосовно підтримки соціальної сфери, так і щодо стимулювання розвитку реального сектора економіки.

Водночас бюджетне фінансування не стимулює населення ефективно використовувати енергетичні та інші ресурси, оскільки окрема людина не відчуває залежності між своєю фінансовою участю в розвитку житлово-комунального підприємства та обсягом і якістю послуг, які вона отримує.

Деякі науковці вважають, що бюджетна підтримка підприємств галузі взагалі не потрібна, та пропонують замість цього знижувати податки і спрямовувати бюджетні кошти виключно на виконання державою функції підтримки соціально вразливих верств населення, фінансуючи розвиток житлово-комунальної інфраструктури за рахунок тарифів.

Такий підхід має право на існування, але й він має деякі негативні сторони. Зважаючи на те, що житлово-комунальні підприємства протягом останніх років функціонували в умовах недофінансування експлуатаційних витрат, раптово позбавляти їх бюджетної підтримки недоцільно. Для того, щоб підприємства могли виживати без підтримки з боку бюджету, вони мусять поступово переходити до ринкової системи господарювання.

Власне бюджетна підтримка має бути чітко визначена в часі та стимулювати залучення інвестицій (як і з боку міжнародних фінансових установ, так і з боку інших приватних інвесторів) у пріоритетні для розвитку комунальних підприємств напрями.

Сьогодні бюджетна підтримка підприємств комунальної форми власності в Україні здійснюється на безповоротній основі, що в свою чергу стимулює споживацькі настрої цих підприємств. Як наслідок, бюджетна підтримка не лише не стимулює залучення підприємствами позабюджетних інвестицій, а й породжує в них небажання залучати кредитні кошти для свого розвитку. Навіщо готувати інвестиційні проекти, брати на себе певні зобов'язання й ризики, якщо можна просто отримати гроші з бюджету, не переймаючись результатами їх використання. Разом з тим через постійні зміни підходів до надання бюджетної підтримки з боку держави підприємства не в змозі ефективно планувати свою діяльність на довгострокову перспективу.

Для поліпшення бюджетної підтримки житлово-комунальних підприємств держава повинна забезпечити спрямування бюджетних коштів на досягнення таких пріоритетних завдань, як:

- адаптація житлово-комунальної сфери до ринкових умов господарювання;
- підтримка точок зростання у пріоритетних для суспільства напрямках (підвищення енергоефективності житлових і адміністративних будівель, поліпшення якості води, зменшення втрат енергоресурсів тощо);
- залучення в галузь приватних інвестицій.

Жодне з цих завдань у межах надання бюджетної підтримки житлово-комунальній галузі сьогодні не розв'язується. Навпаки, способи підтримки населення шляхом стримування зростання тарифів не стимулюють людей до ощадливого використання енергетичних ресурсів; підприємства не зацікавлені в залученні інвестиційних ресурсів на зворотній основі, навіть на привабливих умовах, що пропонуються міжнародними фінансовими організаціями; спрямування бюджетних коштів на різницю в тарифах і субсидування вартості природного газу викривлює конкуренцію на ринку житлово-комунальних послуг, провокує неефективні управлінські рішення, поглиблює системні проблеми в галузі; обмеженість коштів, які надаються з державного й місцевих бюджетів на підтримку житлово-комунальної сфери порівняно з її потребами у фінансових коштах, створюють підґрунтя для корупції.

На думку Запатріної І.В., бюджетна підтримка житлово-комунальної сфери повинна базуватися на таких основних принципах.

По-перше, вона має стимулювати енергозбереження. Дуже високий рівень енергоємності української економіки, зокрема підприємств ЖКГ (у 3-4 рази вищий, ніж у країнах ЄС), низька енергоефективність житлових і адміністративних будівель на сьогодні належать до найпроблемніших питань, не вирішення яких гальмує економічний розвиток, послаблює економічну незалежність країни, знижує рівень її конкурентоспроможності. Саме тому реалізація цього принципу при наданні бюджетної підтримки надзвичайно важлива.

По-друге, бюджетна підтримка повинна надаватися на зворотній основі та стимулювати залучення інвестицій міжнародних фінансових установ і приватних інвесторів. Ми мусимо створити умови, за яких одна гривня бюджетних коштів залучатиме в галузь 3—5 гривень приватних коштів. Одним із напрямів такої підтримки може бути здешевлення кредитів шляхом погашення за рахунок бюджетних коштів процентів за кредитами (частково чи повністю) або частини тіла кредиту.

Окрім удосконалення бюджетної підтримки, як одного з методів покращення фінансування підприємств комунальної форми власності, необхідно також звернути увагу на пошук надійних інвесторів.

Так, на державному рівні для залучення інвестицій мають бути створені всі передумови захисту фінансових інтересів інвесторів комунальних підприємств. На регіональному рівні повинні бути створені механізми співпраці підприємств, споживачів, місцевої влади тощо для збалансування власних фінансових інтересів і цілей функціонування підприємств комунальної форми власності регіону, прийнятних для певної громади. Кожен регіон може мати різний рівень соціально-економічного розвитку, що врешті-решт і обумовлюватиме рівень тарифу, який готова сплачувати переважна більшість споживачів.

На локальному рівні повинні бути використанні такі управлінські навички та комбінації ресурсів, які дадуть змогу оптимізувати ефективність діяльності окремого чи окремих підприємств комунальної форми власності.

Здійснення інвестування підприємств комунальної форми власності, зокрема підприємств житлово-комунальної сфери можливе також за рахунок лізингу. Навіть при невеликому наборі альтернативних способів фінансування інвестицій для підприємств ЖКГ, всі вони є не дієвими у зв'язку з притаманними галузі об'єктивними та суб'єктивними причинами, такими як неплатоспроможність, комунальна або державна форма власності. Тому інструмент лізингу в умовах, що склалися є мабуть безальтернативним джерелом оновлення складу основних засобів підприємства.

До недавнього часу менеджери житлово-комунального сектору не приділяли особливої уваги такій прогресивній формі фінансування як інвестиційний лізинг. Хоча для ведення успішного бізнесу в сучасних економічних реаліях лізинг повинен представляти таку ж цінність для житлово-комунальних підприємств як споживчий кредит для домогосподарств.

Інвестування підприємств ЖКГ за допомогою лізингу одночасно вирішує декілька проблем: придбання та використання устаткування без мобілізації крупних фінансових ресурсів та без залучення кредитів, що в цілому дозволяє зберегти співвідношення власних та позикових коштів без ризику порушення фінансової стійкості підприємства. При переозброєнні виробництва лізинг надає можливість сформувавши необхідний парк устаткування без великих початкових інвестицій.

При створенні організаційної схеми реалізації лізингових відносин в ЖКГ необхідно задіяти місцеві або регіональні органи виконавчої влади, які виступатимуть гарантом повернення кредиту банку, а в перспективі доцільним є створення Державної лізингової компанії, орієнтованої на забезпечення потреб ЖКГ.

Апріорі придбання майна по лізингу обійдеться підприємству ЖКХ дорожче, ніж покупка у постачальника, оскільки у вартість лізингу крім ціни майна увійдуть дохід лізингової компанії та страхові внески. Проте, лізинг є тим короткостроковим інструментом, за рахунок якого підприємства ЖКГ можуть поліпшити своє фінансове становище у короткостроковий період часу та в перспективі за рахунок зниження собівартості та підвищення якості послуг перейти до реалізації більш масштабніших інвестиційних проектів.

Одним із шляхів залучення приватних інвестицій в комунальну сферу є також використання концесії.

В Україні в умовах, що склалися, одним з найбільш ефективних варіантів концесійних відносин є передача комунального підприємства в концесію як цілісного майнового комплексу. Ця схема передбачає передачу на певний термін концесіонеру право експлуатації комунального об'єкта із зобов'язанням істотного покращення його основних фондів. Концесіонер фінансує заходи, визначені в концесійному договорі, поліпшуючи тим самим стан комунального об'єкту, і здійснює концесійні платежі до міського бюджету. При цьому концесіонер одержує прибуток від управління комунальним об'єктом, який формується за рахунок реалізації населенню послуг за тарифами, встановленими в концесійному договорі,

або з інших видів діяльності з управління об'єктом концесії. При цьому бюджетні витрати відповідного міського господарства на утримання об'єкту ЖКГ істотно скорочуються.

Передача комунального підприємства в концесію надає значні переваги, основними серед яких є:

1) для територіальної громади, представником якої є місцеві органи влади (концедент):

- концесія дозволяє повернути інвестиції в малорентабельний сектор. Вона дозволяє створити для інвестора умови, що дозволяють йому вкладати власний капітал в об'єкти комунальної власності;

- об'єкти, створені концесіонером у виконання умов концесійного договору, автоматично стають комунальною власністю і за органами місцевого самоврядування зберігається право власності на майно вдосконалене, реконструйоване і технічно переоснащене за рахунок засобів концесіонера;

- концесія є ефективним механізмом управління і організації. Перевагою концесії є і те, що вона дозволяє залучити до управління державною і муніципальною власністю «ефективного» керівника. Приватний керівник концесіонер, що працює за винагороду, яка прямо пов'язана з результатами його роботи, буде ефективніше державного чиновника, працюючого за бюджетні кошти;

- концесія дає можливість використовувати новітні науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки. Концесія сприяє застосуванню передового устаткування і технологій для мінімізації витрат при будівництві нових об'єктів, а також для гарантування екологічних і санітарних норм;

- покращення технічного стану комунального об'єкту при мінімальних витратах місцевого бюджету;

- забезпечується комплексне використання майна підприємств житлово-комунальної сфери;

- підприємство залишається в комунальній власності, і його діяльність контролюється органами місцевого самоврядування.

2) для приватного інвестора (концесіонера):

- можливість отримання прибутку від управління об'єктом концесії;

- отримання пільг від державної фінансової установи для реконструкції і модернізації об'єкту концесії;

- можлива приватизація об'єкту концесії після закінчення терміну контракту;

- покращення іміджу підприємства концесіонера, що в свою чергу призведе до підвищення рівня його конкурентоспроможності.

Отже, створення підприємств комунальної форми власності, здатних бути джерелом доходів до місцевих бюджетів і забезпечувати послуги соціального характеру – напрям роботи органів місцевого самоврядування. Подальше становлення комунальної власності в Україні має відбуватися на основі функціонального підходу, тобто критерії формування комунальної власності як джерела економічної самодостатності територіальних громад.

На сьогодні існує безліч проблем пов'язаних з фінансуванням підприємств комунальної форми власності.

Удосконалити фінансування таких підприємств можливо декількома способами. Насамперед необхідно внести зміни у процес надання бюджетної підтримки, так як зовсім відмовитися від дотацій з бюджету не можливо, враховуючи ту економічну ситуацію, в якій опинилася наша держава. При цьому необхідно, щоб бюджетна підтримка була чітко визначена в часі, стимулювала залучення інвестицій та мала програмний та цільовий характер. Важливою також є зацікавленість підприємств у самофінансуванні, намагання залучати додаткові фінансові ресурси шляхом співпраці з інвесторами.

Необхідно провести переобладнання підприємств комунальної форми власності, що сприятиме підвищенню ефективності їх роботи і відповідно збільшенню фінансових надходжень необхідних для їх діяльності та розвитку.

Цього можна досягти, здійснюючи інвестування підприємств комунальної форми власності за допомогою лізингу або ж за рахунок передачі комунального підприємства в концесію. Концесія є сучасним інструментом залучення інвестицій, за допомогою якого можна забезпечити вирішення багатьох соціальних проблем міста, змінюючи схему фінансування розвитку соціальної інфраструктури і модернізації основних фондів комунальних об'єктів.

Потрібно запровадити відповідний механізм для розв'язання проблеми недостатнього фінансування комунальних підприємств і зменшити соціально-економічне напруження, викликане постійним зростанням тарифів при одночасному зниженні якості й надійності надання послуг.

Важливо запровадити таку фінансову політику, яка б заохочувала б залучення фінансових ресурсів з усіх доступних джерел; гарантувала б захист фінансових інтересів підприємств та місцевих громад; підтримувала б процедуру співпраці учасників при визначенні стратегічних соціально-екологічних і фінансових цілей розвитку комунального господарства.

Список літератури

1. Водяник Л. К. Лізинг як інструмент залучення інвестицій в житлово-комунальне господарство // Економічний простір. – 2009. – № 23. – С.73–83.
2. Волинський Г. Аналіз стану житлово-комунального господарства і можливості інвестування галузі // Схід. – 2007. – №1. – С.40–43.
3. Гапонюк М.А., Яцюта В.П. Місцеві фінанси: Навчально-методичний посібник. К.: КНЕУ, 2002. — 184с.
4. Запатріна І. В. Бюджетна підтримка як елемент розвитку публічно-приватного партнерства в житлово-комунальній сфері // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С.3–10.
5. Каспшишак Є. Лізинг як альтернатива кредиту та інвестиції // Галицькі контракти. – 2007. – №7. – С.34–37.
6. Ніколаєв В. П. Державна фінансова політика та інвестиційні стратегії у комунальному господарстві // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С.26–33.
7. Турило А.М., Черемисова Т.А. Оцінка ефективності інноваційного лізингу //Фінанси України. – 2007. – №1. – С.44–48.

Одержано 29.04.10